

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ; ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922:339-051

О. С. Шатілова

аспірант кафедри психології
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ ПСИХОЛОГІЇ КАР'ЄРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ КОНЦЕПЦІЙ (2006–2018¹)

Стаття присвячена висвітленню результатів теоретичного дослідження предметного поля вітчизняної психології кар'єри. На основі результатів огляду наукових джерел за 2006–2018 рр. виокремлено домінуючі тенденції в психології кар'єри. Наведено перспективні напрямки розвитку та встановлено, що питання психології кар'єри вирішуються в межах кількох парадигм.

Ключові слова: кар'єра, психологія кар'єри, теоретичний огляд, тенденція, парадигма.

Постановка проблеми. Психологія кар'єри як напрямок активно розвивається в Україні. Кар'єрні питання порушуються та розв'язуються як у межах, так і за межами психології, але досі не здійснено синтезу наукових джерел, присвячених кар'єрному зростанню. У цьому контексті актуальним є теоретичний огляд вітчизняних концепцій.

Теоретичною основою є наукові роботи [1–60; 62–63], присвячені кар'єрним питанням за останні 12 років. Аналіз предметного поля психології кар'єри здійснювався за такою схемою: 1) пошук за ключовими словами (keyword searches) вітчизняних досліджень і публікацій українською й іноземними мовами; 2) аналіз знайдених робіт із виокремленням сутнісних характеристик для узагальнення й оцінки.

Метою статті є теоретичний огляд вітчизняних кар'єрних концепцій. Відповідно до поставленої мети сформульовано ряд завдань: 1) здійснити огляд предметного поля психології кар'єри; 2) визначити домінуючі тенденції; 3) виокремити напрями перспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В Україні проблему кар'єри вивчали й вивчають науковці-психологи, серед яких Л. Березовська, О. Бондарчук, А. Борисюк, В. Вінтоняк, Т. Говорун, Н. Гончарова, М. Горенко, В. Гупаловська, Н. Гура, Л. Долгих, А. Журавель, Л. Злочевська, Т. Канівець, Л. Карамушка, Т. Карамушка, О. Куций, В. Овсяннікова, І. Петровська, А. Поплавська, Н. Проскурка, М. Сурякова, Є. Татарінов, Ю. Твердохвалова, С. Хілько, В. Чернявська, Н. Шевченко та О. Швігл, Н. Шеленкова, І. Штученко, О. Щотка та ін.

Л. Березовська зосереджується на кар'єрних орієнтаціях у студентському віці. На думку автора,

«Період навчання у вищому навчальному закладі є одним із важливих періодів розвитку кар'єрних орієнтацій, адже тут відбувається активний процес постановки кар'єрних цілей і розробки планів» [5, с. 20]. У статті «Психологічні особливості кар'єри особистості» Л. Березовська й А. Тангел аналізують теоретичні підходи, розкриваючи типології, мотиви вибору, ґендерні аспекти, чинники формування та розвитку кар'єри. Вони зазначають, що «Кар'єра – це один із показників індивідуального професійного життя людини, досягнення бажаного статусу і відповідного йому рівня і якості життя, а також досягнення популярності і слави» [6].

О. Бондарчук визначає психологічні фактори професійної кар'єри керівників загальноосвітніх навчальних закладів, які проходили підвищення кваліфікації, та порушує проблему неготовності управлінців до свідомого кар'єрного планування. На його думку, можливе вирішення такої проблеми через «запобігання «старінню» професійних знань, умінь, навичок завдяки організації безперервного професійного навчання (в межах системи післядипломної освіти – О. Ш.), сприяння особистісному розвитку управлінців в умовах спеціально створеного соціального середовища» [10, с. 181].

А. Борисюк виокремлює типи й етапи професійної кар'єри як соціально-психологічного феномену [11]; В. Вінтоняк вивчає професійний «Я-образ» офіцера як чинник кар'єрного зростання та спрямованості особистості, стверджуючи, що кар'єрний розвиток є однією з форм соціалізації особистості [13]. Автор зауважує, що «офіцер стає організатором стратегій і способів реалізації кар'єрного зростання та саморозвитку. Він є суб'єктом своєї кар'єри, усвідомлює мож-

¹ Фактично станом на травень 2018 р.

ливі варіанти, альтернативи свого просування, самостійно й виважено вибирає ті чи інші моделі кар'єри» [14, с. 7].

Л. Злочевська – автор-укладач словника з питань консультування, кар'єри та працевлаштування [47]. Словник містить близько 30 термінів, які в стислому вигляді розкривають кар'єрні питання. Присутні як загальновідомі терміни, так і ті, що поки не знайшли відображення в науковій літературі (наприклад, «партнерство з розвитку кар'єри», «особистісна кар'єрна капіталізація», «кар'єрний потенціал організації» тощо).

Т. Говорун розкриває проблему кар'єри та професійної освіти в прикладних соціально-психологічних дослідженнях і вважає, що «фактор ґендеру має бути стрижневим в оцінці шляхів професійно-освітнього статусу» [16]. Н. Гончарова порушує питання проектування кар'єри майбутніми вчителями [17]. М. Горенко досліджує планування кар'єри студентами-психологами та їх психологічну готовність до здійснення кар'єри. «В Україні проблема фахової підготовки майбутніх практичних психологів найбільшої актуальності набула останнім часом, оскільки з'явилися предметні сфери, де необхідна допомога кваліфікованих психологів-професіоналів», – зазначає автор [18]. В. Гупаловська аналізує кар'єрні орієнтації сільського та міського юнацтва [21]; Н. Гура вивчає проблему переривання кар'єри, «шляхи переходу між стабільними та кризовими стадіями» (Н. Гура) через проєкцію загальних закономірностей розвитку на сферу кар'єри, виділяючи нормативні та ситуативні кар'єрні кризи. Автор вказує на проблему взаємодії таких криз в індивідуальній біографії та вважає за доцільне вивчати професійне становлення з позиції не тільки «кризового», але й синергетичного підходу [22].

Л. Долгих аналізує кар'єрні (в т. ч. ґендерні) домагання столичних і нестоличних студентів, відзначаючи, що «існує певна різниця між тим, як уявляють свій професійний шлях студенти, що навчаються в столиці та інших містах України» [23, с. 225]. А. Журавель вивчає підготовку студентів-психологів і їх психологічну готовність до побудови професійної кар'єри. На думку автора, «ефективним засобом підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри є інтерв'ю» [25, с. 15].

Т. Канівець також зосереджується на проблемах психологічної готовності студентів (анкета на дослідження когнітивного й операційного компонентів готовності Т. Канівець і Л. Карамушки) та впроваджує тренінг формування такої готовності [30]. Т. Карамушка розглядає питання аспірантської кар'єри, зокрема соціально-психологічні чинники (когнітивний, мотиваційний, операційний, особистісний) формування готовності до здійснення професійної кар'єри, описує основні етапи

та здійснює класифікацію можливих типів кар'єрного зростання [32]. Автором у дослідженні зв'язку креативного кафедрального потенціалу та психологічної готовності аспірантів до здійснення кар'єри встановлено, що «високий рівень креативного потенціалу робочого середовища притаманний лише одній четвертій кафедр» [31, с. 108].

О. Куций досліджує кар'єрні кризи, вважаючи, що «кожен сучасний працівник перебуває певною мірою в ній» [35 с. 210], а також кар'єрний потенціал і перспективи персоналу, який діє в особливих умовах. О. Куций стверджує, що «існує престиж лише щодо кар'єри управлінця, якій більшість персоналу намагається надавати перевагу. Але існує ще кар'єра спеціаліста, якій сучасні стандарти не створюють умов для формування, задоволення персоналу досягненнями у вузькому професійному напрямку» [34, с. 113]. Автор також порушує проблему оцінки придатності особи до управління, наголошуючи, що організаційна психологія вже має ефективний інструмент – асесмент-центр² (або підрозділ, що за своїми принципами виконує ті ж задачі) – для об'єктивної та незалежної процедури оцінювання.

У праці «Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: ґендерні аспекти» [46] визначаються психологічні, ґендерні чинники та їх вплив на становлення кар'єри в освітніх організаціях. В. Овсяннікова в статті «Особливості професійної кар'єри особистості» [41] розглядає проблему кар'єрного становлення з перспективи самореалізації, наводячи кар'єрні типології, етапи тощо. І. Петровська окреслює кар'єрні орієнтації студентів спеціальності «Психологія» та «Практична психологія» [42]. А. Поплавська досліджує психологічні особливості кар'єрних орієнтацій військовослужбовців, у т. ч. жінок-військовослужбовців [43]. Н. Проскурка аналізує професійну кар'єру як один із чинників особистісного розвитку, розглядаючи відповідні класифікації, аспекти розуміння поняття кар'єри у вітчизняній і зарубіжній психології [44].

М. Сурякова вказує на проблему кар'єрних очікувань майбутніх інженерів-металургів [49], а в іншій роботі [50] розглядає об'єктивні (показники виконання фахових завдань) і суб'єктивні (індивідуально-особистісні характеристики) складові

² «Асесмент-центр (assessment center) – процедура, що використовується для прийняття кадрових рішень, у якій учасники залучаються до виконання різноманітних задач, ефективність виконання яких оцінюється кількома експертами. Мета асесмент-центру – імітація робочих завдань, у процесі чого претендент може продемонструвати ефективні для роботи навички або компетенції» [61]. У зарубіжній психології кар'єри виокремлюють термін «career assessment» (кар'єрне оцінювання). Сфера застосування кар'єрного оцінювання – психологічне консультування та потреби індустріальної, організаційної психології.

частини професійної кар'єри спеціалістів із продажу комерційного підприємства. «Професійна успішність спеціаліста з продажу визначається не стільки рівнем когнітивного інтелекту, який може бути виражений середнім рівнем, скільки емоційним інтелектом високого та вище середнього рівня. Серед індивідуально-особистісних якостей успішності спеціалістів із продажу визначає екстравертованість та авторитарний тип міжособистісних стосунків» [50, с. 88], – зазначає автор, зауважуючи, що не було виявлено зв'язку між успішністю та професійним стажем спеціалістів із продажу.

Є. Татарінов розглядає кар'єрні домагання офіцерів, стверджуючи, що вони є «тією змістовною характеристикою суб'єктивної перспективи професійного зростання та самореалізації офіцера, яка включає в себе кар'єрну причетність, кар'єрний інсайт та кар'єрну стійкість, через які втілюється рівень кар'єрних досягнень і соціального статусу» [52, с. 218]. Ю. Твердохвалова досліджує студентську кар'єру та її зв'язок із психологічною спрямованістю [53]. С. Хілько зосереджується на питанні становлення професійної кар'єри психологів в організації, порушуючи проблему розвитку кар'єри в ситуаціях невизначеності [54]. В. Чернявська описує можливості соціально-психологічного тренінгу в дослідженні кар'єрних орієнтацій [55], а Н. Шевченко та О. Швігл аналізують поняття кар'єри в теоріях зарубіжних науковців [57].

Н. Шеленкова в монографії «Розвиток у майбутніх психологів готовності до здійснення професійної кар'єри» [58] окреслює сутність, основні підходи та компоненти психологічної готовності, а також обґрунтовує відповідну структурно-функціональну модель. І. Штученко вивчає мотиваційно-ціннісні детермінанти та їх вплив на кар'єрну спрямованість студентів технічних спеціальностей. На думку автора, «серед психологічних детермінант формування кар'єрної спрямованості, цінності у сфері професійної діяльності є найбільш вагомими та розглядаються дослідниками як система ставлень, переконань, переваг, які знаходяться на перехресті мотиваційно-потребнісної сфери особистості та світоглядної структури свідомості» [59, с. 266].

О. Щотка у статті «Розвиток кар'єрної орієнтації «менеджмент» у магістранток» порушує ґендерну проблему здійснення кар'єри жінками, які обрали нетипову сферу самореалізації. «З одного боку, суспільство потребує збагачення менеджменту через залучення обдарованих жінок і застосування більш м'яких, гуманітарних технологій управління, а з іншого, створює доволі жорсткі конкурентні умови для успішної самореалізації жінки в цій сфері, витискає їх у приватну сферу» [60, с. 91], – відзначає автор. Проблема кар'єр-

них сподівань у взаємозв'язку із самооцінкою та кар'єрним розвитком представлена О. Якушко й О. Соколовою [63].

Отже, аналіз наукових джерел, присвячених проблемам кар'єрного зростання, дозволив здійснити теоретичний огляд відповідного предметного поля за 2006–2018 рр. Тепер виокремимо домінуючі тенденції та визначимо перспективні напрями.

Домінуючі тенденції та перспективні напрями кар'єрних досліджень. Відповідно до поставлених завдань, мета-огляд синтезує психологічні джерела й дає змогу виокремити домінуючі тенденції в психології кар'єри:

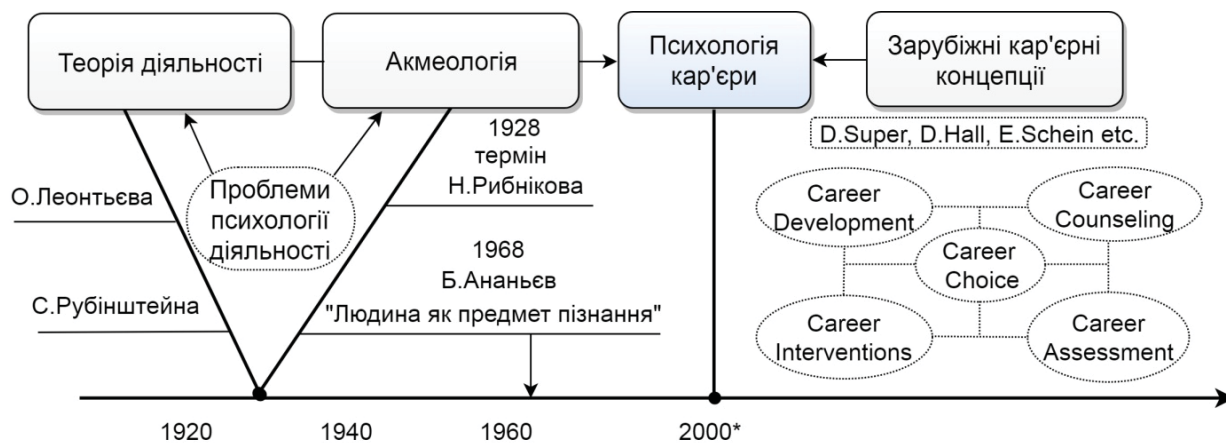
1. *Кар'єрні дослідження студентської молоді* (Л. Березовська, Н. Гончарова, М. Горенко, Л. Долгих, А. Журавель, Т. Канівець, І. Петровська, М. Сурякова, Ю. Твердохвалова, В. Чернявська, Н. Шеленкова, І. Штученко, О. Щотка та ін.). Кар'єрні дослідження серед студентів-психологів – М. Горенко, А. Журавель, В. Чернявська, Н. Шеленкова та ін.

2. *Дослідження ґендерних аспектів* (Л. Березовська й А. Тангел, Т. Говорун, Л. Долгих, А. Поплавська, О. Щотка та ін.)

3. *Дослідження психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри* (М. Горенко, А. Журавель, Т. Канівець, Т. Карамушка, Н. Шеленкова та ін.)

Як бачимо, недостатньо розкрито становлення кар'єри поза межами освітньої сфери, а також крос-культурні питання. З іншого боку, попри те, що наявна множинність студентських кар'єрних студій (зокрема проводилися дослідження на студентах різних спеціальностей, столичних/нестоличних, міських/сільських тощо), ця тенденція не вичерпує себе і є перспективним напрямком. Так, охоплена невелика кількість спеціальностей, а також недостатньо розкритими залишаються питання кар'єрних досліджень на студентах, які: а) обирають англійські програми; б) вчать одночасно на двох спеціальностях в українських закладах вищої освіти в) задіяні в програмах подвійного дипломування, г) беруть участь у міжнародних програмах обміну; д) навчаються в представництвах іноземних закладів вищої освіти на території України.

Сьогодні (2018) психологія кар'єри є розгалуженим полем досліджень. Нами висвітлено основні роботи вітчизняних науковців-психологів, але багато фахівців і за межами психології цікавляться кар'єрними питаннями. У межах педагогіки С. Алексєєва [3; 4] розкриває проблему формування готовності до реалізації професійної кар'єри. Л. Богуш [9] вивчає кар'єрне становлення майбутніх фахівців із міжнародної інформації. Г. Горохова [20] зосереджується на проблемі самореалізації як ключової передумови успішної кар'єри. В. Лозовецька в монографії «Професійна кар'єра

* — Фактичне ознайомлення вітчизняної психології із зарубіжними кар'єрними концепціями.

Рис. 1. Парадигми психології кар'єри та їх історичні межі

особистості в сучасних умовах» [39] обґрунтовує психолого-педагогічні засади кар'єрного розвитку (в т. ч. організаційні аспекти професійної кар'єри). У соціології К. Алексенцева-Тімченко [1; 2] аналізує кар'єрні орієнтації студентів випускових курсів; О. Рахманов [45] досліджує кар'єру топ-менеджера великої корпорації в країнах заходу. Публікації, присвячені кар'єрним питанням, знаходимо в економіці [27; 38; 40], філософії [8; 56], юридичних науках [7; 48] та у сфері державного управління [12; 15; 24]. Таким чином, незважаючи на те, що більшість кар'єрних питань розв'язуються в рамках психології кар'єри (зокрема в межах організаційної психології), можна говорити про певну міждисциплінарність кар'єрних досліджень.

На основі проведення сутнісного аналізу знайдених робіт ми визначаємо, що кар'єрні дослідження у вітчизняній психології вивчаються в рамках кількох парадигм. Що це парадигми і які питання вони порушують? (рис. 1.)

По-перше, це парадигма, основою якої є діяльнісна теорія. Можна згадати С. Рубінштейна і його фундаментальну працю «Основи загальної психології» (1940), «осередок Виготського» та Харківську психологічну школу, яку деякий час очолював О. Леонтьєв, послідовників С. Рубінштейна та О. Леонтьєва тощо. Вітчизняні дослідження увібрали в себе напрацювання теорії діяльності й сформували відповідну методологічну і теоретичну основу. Дотепер кар'єрні аспекти віддзеркалюються в діяльнісній парадигмі проблемами професійної, професійно-управлінської діяльності (зокрема принципом активності суб'єкта діяльності). По-друге, це акмеологічна парадигма, яка відрізняється знов-таки: а) іншою термінологією; в) інакшим інструментарієм (акмеограма та ін.) Проблему кар'єри з погляду акмеології в Україні вивчають О. Кучерявий [37], Л. Злочевська [26], Є. Татарінов [51], М. Зось-Кіор [27] та ін. По-третє,

триває ознайомлення із закордонними кар'єрними концепціями, зокрема роботами таких авторів, як D. Super, D. Hall, E. Schein і подібними. Воно має місце з 2000-х рр., оскільки після цього з'явилися публікації, у яких згадувалися зарубіжні теорії та використовувався саме термін «кар'єра».

Отже, кар'єрні дослідження проводяться в межах кількох парадигм, між якими існують парадигмальні розбіжності й розбіжності в інструментарії та результатах. На наш погляд, у вітчизняній психології кар'єри результати зарубіжних напрацювань недостатньо представлені, не розкриті повною мірою й не систематизовані. Наслідком цього є: 1) низька ступінь розкриття теоретичних аспектів зарубіжних концепцій; 2) слабка тенденція до інтеграції вітчизняних і зарубіжних напрацювань; 3) замала кількість адаптованих психодіагностичних методик на дослідження кар'єри.

Висновки. Психологія кар'єри пройшла шлях становлення від окремих одиничних досліджень до доволі розгалуженого предметного поля. Не претендуючи на розкриття всіх наукових робіт, ми представили теоретичний огляд вітчизняних наукових джерел, присвячених кар'єрному зростанню з початку зародження психології кар'єри в Україні й дотепер (2018).

Кар'єрні проблеми студентської молоді, ґендерні питання і психологічна готовність до здійснення кар'єри зараз є домінуючими тенденціями. І хоча ці тенденції не вичерпують себе, недостатньо розкриті становлення кар'єри й ґендерні аспекти поза межами освітньої сфери, а також крос-культурні питання.

Кар'єрні дослідження проводяться в межах кількох парадигм, між якими, однак, існують парадигмальні розбіжності, а також розбіжності в інструментарії та результатах.

Виокремлюємо такі напрямки перспективного розвитку: 1) дослідження кар'єрних тенденцій; 2) очікувань; 3) ризиків; 4) прийняття кар'єрних

рішень. У кар'єрних дослідженнях доречним є подальше вивчення зарубіжних концепцій і їх інтеграція із вітчизняними напрацюваннями, а також здійснення адаптацій психодіагностичних методик для роботи з україномовними випробуваними.

Література:

1. Алексенцева-Тимченко Е. Карьерные ориентации студентов выпускных курсов. Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки. 2015. Т. 20. Вип. 1. С. 24–32.
2. Алексенцева-Тимченко К. Соціальні умови формування успішної кар'єри: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Запоріжжя, 2007. 24 с.
3. Алексєєва С. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. Вип. 2. Кн. 2. С. 3–12.
4. Алексєєва С. Формування готовності учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри : від теорії до практики. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: збірник наукових праць / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. К.: Вид-во ІПТО НАПН України, 2013. Вип. 5. С. 73–79.
5. Березовська Л. До питання кар'єрних орієнтацій студентів. Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація: матеріали конференції, Мукачєво, 19–21 жовтня 2016 р. / Мукачівський державний університет. Мукачєво: Вид-во МДУ. С. 20–22.
6. Березовська Л., Тангел А. Психологічні особливості кар'єри особистості. Вісник Національного університету оборони України. К.: НУОУ, 2015. № 1 (44). С. 212–217. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/280>.
7. Біла-Тіунова Л. Службова кар'єра державного службовця: поняття та особливості. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2012. Т. 11. С. 127–139.
8. Білогур В. Аналіз рівня розвиненості ціннісних орієнтацій студентів-економістів у трансформаційному суспільстві. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. Вип. 53. С. 113–120.
9. Богуш Л. Теоретичне обґрунтування закономірностей становлення професійної кар'єри майбутніх фахівців з міжнародної інформації. Педагогічний часопис Волині. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2017. № 4 (7). С. 7–12.
10. Бондарчук О. Психологічні фактори успішної професійної кар'єри керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Вісник післядипломної освіти. 2010. Вип. 2. С. 175–182.
11. Борисюк А. Професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен: етапи, типи проф. кар'єри. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2007. Т. 9. Ч. 4. С. 94–101.
12. Візіров Б. Кар'єра державного службовця в Україні: теоретичні засади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.03. К., 2009. 20 с.
13. Вінтоняк В. Професійне зростання офіцера в особистісному вимірі. Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 18. С. 109–114.
14. Вінтоняк В. Професійний «Я-образ» як чинник визначення офіцером стратегії кар'єрного зростання: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. К., 2014. 20 с.
15. Воронько Л. Успішна кар'єра державного службовця: сутність, умови та фактори побудови. Державне управління: теорія та практика. 2013. № 1. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/23.pdf>.
16. Говорун Т. Професійна освіта та кар'єра в прикладних соціально-психологічних дослідженнях. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. № 6 (14). URL: <http://lib.iitta.gov.ua/8548/1/218-640-1-PB.pdf>.
17. Гончарова Н. Роль професійної підготовки в проектуванні кар'єри майбутніх учителів. Психологія і особистість. 2016. № 2 (1). С. 180–188.
18. Горенко М. Структура психологічної готовності студентів до здійснення професійної кар'єри. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/4811>.
19. Горенко М. Теоретичний аналіз сутності професійної кар'єри: психологічний аспект. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/6769>.
20. Горохова Г. Психолого-педагогічні аспекти професійної кар'єри особистості. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. 2017. № 3 (89). С. 73–77.
21. Гупаловська В. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій сільського та міського юнацтва. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. Вип. 1. С. 28–42.
22. Гура Н. Проблема переривання професійної кар'єри: теоретичний аналіз. Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали конференції, Київ, 12–13 квітня 2018 р. / наук. ред. С. Максименка, Л. Карамушки, М. Корольчука. К., 2018. С. 54–55.
23. Долгих Л. Кар'єрні домагання особистості. Життєві домагання особистості: монографія /

- за ред. Т. Титаренко. К.: Педагогічна думка, 2007. С. 217–230.
24. Жовнірчик Я. Сутність формування кар'єри державного службовця в організації його діяльності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2013. Вип. 3. С. 50–59.
25. Журавель А. Інтерв'язія як засіб підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. К., 2014. 20 с.
26. Злочевська Л. Акмеологічний підхід у підготовці учнівської молоді ПТНЗ до побудови й реалізації професійної кар'єри. Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали Звітної науково-практичної конференції, Україна, м. Київ, 24–25 березня 2014 р. / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. К., 2014. Т. 2. С. 64–66.
27. Зось-Кіор М. Удосконалення державно-управлінської практики засобами кар'єрного консалтингу. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2018. № 1 (13). С. 29–35.
28. Канівець Т. Вивчення ефективності тренінгу «Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри». Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2012. Т. I. С. 219–223.
29. Канівець Т. Особливості формування психологічної готовності студентів вищих навчальних закладів до здійснення майбутньої професійної кар'єри. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2015. № 1. С. 69–77.
30. Канівець Т., Карамушка Л. Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівень і чинники. Правничий вісник Університету «КРОК». 2013. Вип. 16. С. 211–219.
31. Карамушка Т. Психологічна готовність аспірантів до здійснення професійної кар'єри: зв'язок з креативним потенціалом кафедри. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць ДВНЗ «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. № 2 (8). С. 108–114.
32. Карамушка Т. Психологічні особливості професійної кар'єри аспірантів. Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали конференції, Київ, 12–13 квітня 2018 р. К., 2018. С. 55–56.
33. Карамушка Т. Уявлення аспірантів про сутність майбутньої професійної кар'єри, можливі напрямки і типи її здійснення. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014. Вип. 2. С. 92–98.
34. Куций О. Потенціал психології кар'єри та перспективи його застосування щодо персоналу, який діє в особливих умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2015. Вип. 18. С. 111–120.
35. Куций О. Основні фактори кар'єрної кризи спеціаліста. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, Кривий Ріг, 15 лютого 2018 р. Кривий Ріг, 2018. С. 207–210.
36. Куций О. Теоретико-гіпотетична модель психологічної складової кар'єри. Проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2016. Т. 1, Вип. 45. С. 56–60.
37. Кучерявий О. Акме-синергетична концепція кар'єрного зростання як результат самотворчості та професійної творчості особистості. Наукові праці ВНЗ «Донецький національний технічний університет». Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. 2014. № 1 (2). С. 136–141.
38. Літинська В. Управління кар'єрою персоналу: навч. посіб. Хмельницький: Цюпак А.А., 2015. 187 с.
39. Лозовецька В. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія. Київ: ІПТО НАПН України, 2015. 279 с.
40. Мішина С., Мішин О. Економічна сутність поняття «кар'єра». Вісник економіки транспорту і промисловості. 2014. Вип. 47. С. 155–159.
41. Овсяннікова В. Особливості професійної кар'єри особистості. Проблеми сучасної психології. 2013. № 1. С. 91–104.
42. Петровська І. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій студентів-психологів. Молодий вчений. 2015. № 2 (4). С. 224–227.
43. Поплавська А. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій військовослужбовців: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. К., 2006. 19 с.
44. Проскурка Н. Професійна кар'єра як один із аспектів професійного розвитку особистості. Вісник Національного авіаційного університету. К.: КНАУ, 2009. № 2. С. 28–31.
45. Рахманов О. Кар'єра топ-менеджера великої корпорації в країнах заходу: ретроспективний соціологічний вимір. Український соціум. 2013. № 3. С. 86–98.
46. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: навч. посіб. / за наук. ред. С. Максименка, Л. Карамушки, Т. Зайчикової. К.: Міленіум, 2006. 368 с.
47. Словник консультування з професійної кар'єри та працевлаштування / автор-уклад. Л. Злочевська. Київ: ІПТО НАПН України, 2017. 32 с.

48. Стародубцев А. Атестація працівників органів внутрішніх справ як елемент службової кар'єри. Форум права. 2012. № 1. С. 899–903.
49. Сурякова М. Психологічні особливості кар'єрних очікувань майбутніх інженерів-металургів у процесі професійного становлення: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Харків, 2009. 22 с.
50. Сурякова М. Професійна кар'єра спеціалістів з продажу: об'єктивні та суб'єктивні складові. Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. № 1. С. 84–88.
51. Татарінов Є. Акмеологічний підхід до становлення особистості в професійній діяльності. Вісник Національної академії оборони України. 2009. Вип. 2 (10). С. 140–146.
52. Татарінов Є. Психологічні особливості кар'єрних домагань офіцерів. Вісник Національного університету оборони України. 2010. Вип. 4. С. 211–219.
53. Твердохвалова Ю. Взаємозв'язок між орієнтацією студентів на управлінську кар'єру та особливостями спрямованості особистості. Вісник Національної Академії оборони України. К., 2010. Вип. 5. С. 114–119.
54. Хілько С. Толерантність до невизначеності як фактор розвитку професійної кар'єри психологів в організації. Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали конференції, Київ, 12–13 квітня 2018 р. / наук. ред. С. Максименка, Л. Карамушки, М. Корольчука. К., 2018. С. 57.
55. Чернявська В. Формування кар'єрних орієнтацій в процесі підготовки майбутніх практичних психологів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2012. Вип. 37. С. 126–129.
56. Шаповалова Н. Трактовка поняття «кар'єра» з точки зору різних філософій світу. Педагогіка та психологія. 2013. Вип. 43. С. 103–109.
57. Шевченко Н., Швігл О. Аналіз поняття «кар'єра» в теоріях зарубіжних науковців. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2017. № 4 (11). С. 105–111.
58. Шеленкова Н. Розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри: монографія. Умань: РА «Акварель», 2014. 194 с.
59. Штученко І. Ціннісно-мотиваційні детермінанти формування кар'єрної спрямованості студентів технічних спеціальностей. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2015. Вип. 18. С. 259–268.
60. Щотка О. Розвиток кар'єрної орієнтації «менеджмент» у магістранток. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2017. № 1. С. 91–97.
61. Assessment Centers. Encyclopedia of Management. URL: <https://www.encyclopedia.com/management/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/assessment-centers>.
62. Shtuchenko I. The peculiarities of self-determination of future engineers with different career orientation. Теорія і практика управління соціальними системами. 2012. № 4. С. 32–38.
63. Yakushko O., Sokolova O. Work hope and influences of the career development among Ukrainian college students. Journal of Career Development. 2010. Vol. 36, № 4. P. 310–323.

Шатилова А. С. Предметное поле психологии карьеры в Украине: теоретический обзор отечественных концепций (2006–2018)

Статья посвящена освещению результатов теоретического исследования предметного поля отечественной психологии карьеры. На основе результатов обзора научных источников за 2006–2018 гг. выделены доминирующие тенденции в психологии карьеры. Наведены перспективные направления развития. Установлено, что вопросы психологии карьеры решаются в пределах нескольких парадигм.

Ключевые слова: карьера, психология карьеры, теоретический обзор, тенденция, парадигма.

Shatilova. O. S. Career psychology in Ukraine: a review of research, 2006–2018

The article is devoted to the coverage of theoretical study results of the subject field of the career national psychology. Based on the results of the review of scientific sources for 2006–2018, the dominant trends of career psychology and promising areas for future research have been outlined. It has been established that the issues of a career psychology are solved within the framework of several paradigms.

Key words: career, career psychology, theoretical review, tendency, paradigm.